

PRILOG POZNAVANJU TRADICIJSKE BAŠTINE NASELJA DALJ U ISTOČNOJ SLAVONIJI

TIHOMIRA STEPINAC FABIJANIĆ

Zavod za povijesne i društvene znanosti
HAZU - Rijeka
Ružičeva 5, Rijeka

UDK: 39(497.5-3 SLAVONIJA)

Izlaganje sa znanstvenog skupa
Primljeno: 30.3.1998.
Prihvaćeno: 30.3.1998.

Teme mog etnološkog istraživanja već su desetak godina usmjerene na područje interpretacije tradicijske baštine, prvenstveno graditeljske, u smislu zaštite, prezentacije i revitalizacije, odnosno uključenja te baštine u razvojne planove i gospodarske interese pojedine lokalne sredine. Prostor moga djelovanja dosad je uglavnom bio vezan za Istru i sjeverno jadransko primorje i otoke, dok se u zadnje vrijeme širi na različita područja i različite oblike tradicijske baštine u Hrvatskoj i Europi. Način pak takva djelovanja uvjetovan je s jedne strane potrebom aktivnog stručnog djelovanja na terenu i znanstvenog uspostavljanja modela kojim se to postiže (jedan od primjera je i Zavičajni park Istre), što uglavnom pokušavam obavljati putem nevladine udruge ICAM i projekata u sklopu suradnje sa međunarodnim udrugama koje se bave sličnim problemima u europskim okvirima.

Cljučne riječi: tradicija / obnova / Slavonija

Kada danas promišljamo probleme istočne Slavonije, koja je nakon sedam godina pustošenja, krvoprolića i srbočetničke okupacije tek nedavno ponovno objedinila svoje ravnice, svoja sela i gradove s ostalim dijelom Hrvatske, i kada se govori o konačnom povratku na svoja "ognjišta" (i zgarišta) tisuća protjeranih i izbjeglih ljudi, ne možemo a da se i mi, kao ljudi, ali i kao stručnjaci-etnolozi, ne upitamo: kakav život tamo čeka prognanike-povratnike, kako bi trebao izgledati taj suživot o kome pričaju političari, strani i domaći, od kojih mnogi ne poznaju ni kraj ni ljude, koji nisu nikada iskusili patnje prognanika...

Susrela sam se s nekima od tih ljudi, proživjela s nekima dio njihovih neizvjesnosti, vidjela kako žive, još dandanas raspršeni u Puli, Rijeci, Zagrebu, diljem Hrvatske, po hotelima, barakama, skloništima svake vrste i u tuđim stanovima...

Još uvijek očekuju povratak na svoje.

A kakav je taj domaći, slavonski kućni prag, što to označava njihovo vlastito "ognjište", ono za kojim žude sve ove prognaničke godine? I kako ga obnoviti?

Mislim da upravo etnologija može pomoći u pružanju odgovora svima koji postavljaju ta pitanja kad se govori o povratku. Jer, radi se o zajedničkim korijenima i zajedničkoj prošlosti, o zajedničkoj baštini s mnoštvom karakterističnih običaja - tradicijska kultura povezuje te ljude i upravo je to bilo ono što su napadači željeli najviše

uništiti. Oni sa srpske strane željeli su uništiti znakove hrvatske kulture, hrvatske crkve, kuće i spomenike kako bi izbrisali tragove hrvatske prošlosti, etnički "očistili" zemlju i prisvojili je.

Sada pak treba obnoviti kuće, obnoviti baštinu, a običaje i tradiciju zajedno s ljudima ponovno vratiti u rodni kraj. I živjeti zajedno.

O tom karakterističnom, tradicijskom načinu života i običajima koji su postojali u istočnoj Slavoniji razgovarala sam u Istri, Rijeci i Osijeku s prognanicima iz jednog od najteže pogođenih mjesta, iz Dalja. Rođena Daljkinja bila je i moja pokojna svekrva.¹

Dalj, jedno od najvećih slavonskih sela, nalazi se dvadesetak kilometara sjeverno od grada Vukovara, na velikoj okuci Liman što je čini Dunav koji podno utoka rijeke Drave obilazi uzvisinu na kojoj se nalaze Bijelo Brdo i Erdut. Dalj je smješten u nizini uza sam Dunav. Nekadašnje selo ušorenoga tipa razvilo se do mjesta od oko 6000 ljudi, prema popisu iz 1991. godine. Tada je prema nacionalnom sastavu² Dalj imao oko 60 % Srba, ostalo su bili Hrvati i Mađari. U uvjetima okupacije Dalj je naseljen sa oko 96 % Srba. Situacija pak početkom stoljeća pokazuje omjer od otprilike 25 % Hrvata (Šokaca, prema tradicijskom nazivu), oko 5 % Mađara, zatim oko 15 % Nijemaca (iliti Švaba, kako su ih tamo nazivali, a koje je naselila austro-ugarska vlast) i blizu 50 % Srba (Raca, koji su se, međutim, konstantno doseljavali u vrijeme obiju Jugoslavija). Bilo je to svakako tradicijski uvjetovano mjesto suživota različitih nacija i kultura. Sve do pokolja u srpnju 1991. (31. 7.).

U gospodarskom smislu Dalj i okolica su uvijek bili jak stočarski kraj, gdje su se ljudi ponajviše bavili svinjogojstvom (pojedinci su uzgajali po 200-300 svinja, pa se još za stare Jugoslavije željeznicom izvezio i po vagon svinja dnevno). Do pedesetih godina *svinjar* bi ujutro trubio po selu, okupljao i gonio svinje na pašnjake, dok bi *čordaši* vodili krave. Do sredine stoljeća moglo se vidjeti *čobane*, seljake stočare, pretežito Srbe, kako zimi čuvaju stada ogrnuti *opaklijom* (duga pelerina od ovčjeg krzna), sa *šubarom* na glavi i *čulom* (drvenim buzdovanom) u ruci. Velike staje bile su smještene na kraju sela, pa se i danas taj dio Dalja naziva Obori.

Uz poljoprivredu (uzgajao se ponajviše kukuruz, potreban za prehranu svinja; zatim pšenica) ljudi su se bavili i vinogradarstvom. Tako je Dalj-planina (uzvisina iznad Dalja prema Aljmašu i Erdutu, ne viša od 200 m nadmorske visine) poznata po vinogradima od po "frtalj jutra", koje je za svoje potrebe imala gotovo svaka seljačka kuća i gdje se najviše uzgajala *kadarka* (domaće crveno vino). Poneki su u vinogradu izgradili male kućice, tzv. *kolibice*, odnosno skloništa od *naboja* (blata s pljevom) ili *čerpica* (cigle sušene na suncu) i pokrivene slamom. Veći vinogradari, koji su se bavili

¹ Kazivači: Paula Fabijanić, rođ. Movrin (r. 1921.) i Ivo Vinaj (r. 1933.).

² Nacionalni sastav stanovništva ovdje prikazan temelji se na procjeni kazivača, te se prema tome može uzeti samo okvirno; međutim, oko ovog iskaza složili su se i drugi sudionici u razgovorima (prognanici) tako da on dobro oslikava situaciju.

Slika 1: Daljska obitelj Movrin na prijelazu stoljeća.

Slika 2: Vjenčanje u Dalju 1919. Ela Menrata i Ivan Movrin.

proizvodnjom vina i rakije (npr. Weiss, Movrin, Schuch, Kraus, Beneš), imali su u vinogradima izgrađene posebne kuće s podrumima u kojima su stanovali njihovi najamni nadglednici vinograda, *vinciliri*, dok su sami vlasnici živjeli u Dalju ili Osijeku. 60-tih godina Daljci i Osječani su počeli po vinogradima graditi vikendice raznih oblika i iz raznih materijala.

Pripadajuće selo Erdut također je bilo poznato po vinogradarima, no žitelji su uzgajali i stoku, a slično je bilo i u selu Dalj-planina. Tu su pretežno živjeli stanovnici mađarske narodnosti. Uzgajali su i voće. U Aljmašu su živjeli uglavnom Hrvati, oni su više bili ribari i lađari, bavili se i sitnim stočarstvom.

U Bijelom Brdu su živjeli pretežito Srbi (no za razliku od svih ostalih stanovnika toga kraja, govorili su ijekavski), bavili su se svinjogojstvom, ali stoku nekad nisu držali u selu nego su je prebacivali preko Drave u šumu da se hrane žirom. Bjelobrđci su se bavili i povrćarstvom, te mljekarstvom (nosili su voće i povrće te sir i vrhnje u Osijek na prodaju).

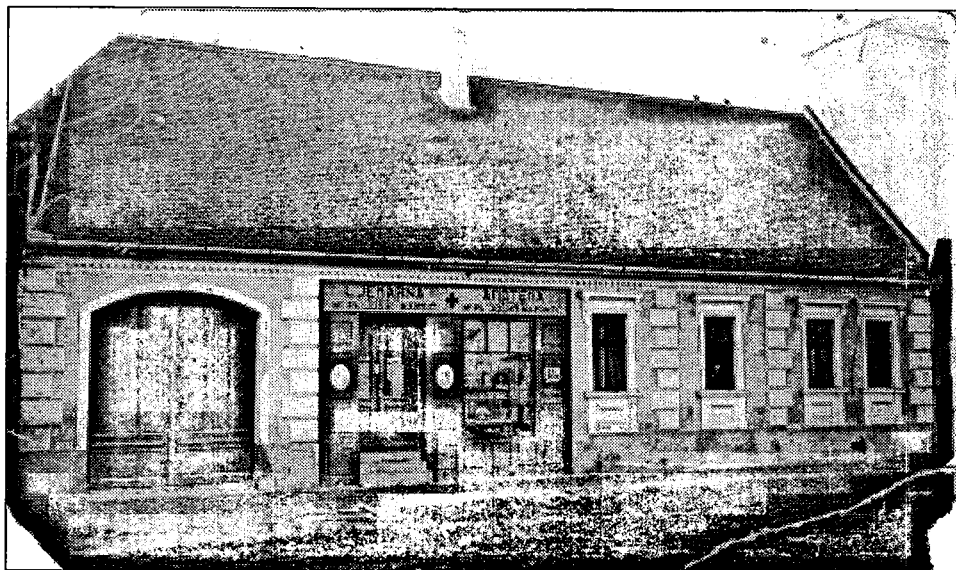
Sva su ova mjesta (Dalj, Erdut, Aljmaš, Bijelo Brdo, Sarvaš) pripadala nekadašnjoj staroj Daljskoj općini, i činila tzv. daljsko-erdutski trokut uz rijeku Dunav.

Do 1945. u Sarvašu su bili pretežito stanovnici njemačkog etničkog podrijetla. Iza Drugoga svjetskoga rata, kada su se ti Nijemci u velikom broju morali povući, u sva su se ova mjesta doseljavali uglavnom Srbi da bi nacionalna struktura danas, nakon sedam godina srpske okupacije i u trenutku mirne reintegracije ovoga područja u Hrvatsku, bila na cijelom području gotovo stopostotno u korist Srba. Povratkom Hrvata i Mađara trebalo bi povratiti prijašnje nacionalno stanje iz 1991.

Dalj je u proteklom stoljeću uvijek predstavljao pokrajinsko sjedište, imao je općinu, te središnju općinsku školu (s područnim školama Erdut i Aljmaš, dok je Dalj-planina imala mađarsku osnovnu školu). Škola je izgrađena 1969., a dotad su bile dvije, koje su do iza Drugoga svjetskoga rata bile nacionalno podijeljene na tzv. "šokačku školu" (hrvatsku, katoličku školu "J. J. Strossmayer") i "racku školu" (srpsku, pravoslavnu, školu "Branković").

Nadalje je Dalj imao Dobrovoljno vatrogasno društvo (koje je 70-tih godina proslavilo više od 100 godina postojanja, a gotovo su svi članovi bili Hrvati), do Drugoga svjetskoga rata postojala je Hrvatska čitaonica i društvo "Neven" (udruženje obrtnika); također do Drugoga svjetskoga rata bila su dva nogometna kluba (hrvatski NK "Dunav" i srpski DSK), kasnije su objedinjeni kao i Kulturno-umjetničko društvo, nazvano "Branko Radičević". Iza Drugoga svjetskoga rata napravljen je spomen dom u rodnoj kući Božidara Maslarića, s knjižnicom i čitaonicom (tu je bilo zamišljeno i postavljanje etno-zbirke). Dalj je još prije Drugoga svjetskoga rata imao i apoteku, veterinarsku stanicu i policijsku stanicu, te dvije crkve, pravoslavnu i katoličku (koja je srušena pred Uskrs 1992.g.). Od 1939. godine u Dalju postoji i kino (osnovao Seidl).

Najveću aktivnost kulturno-umjetničkog rada između dva svjetska rata imala je Udruga obrtnika, čiji su članovi uglavnom bili Hrvati i Nijemci (jer je među njima bilo više obrtnika) te poneki Srbi. U gostionici obitelji Menrath imali su svoju posebnu

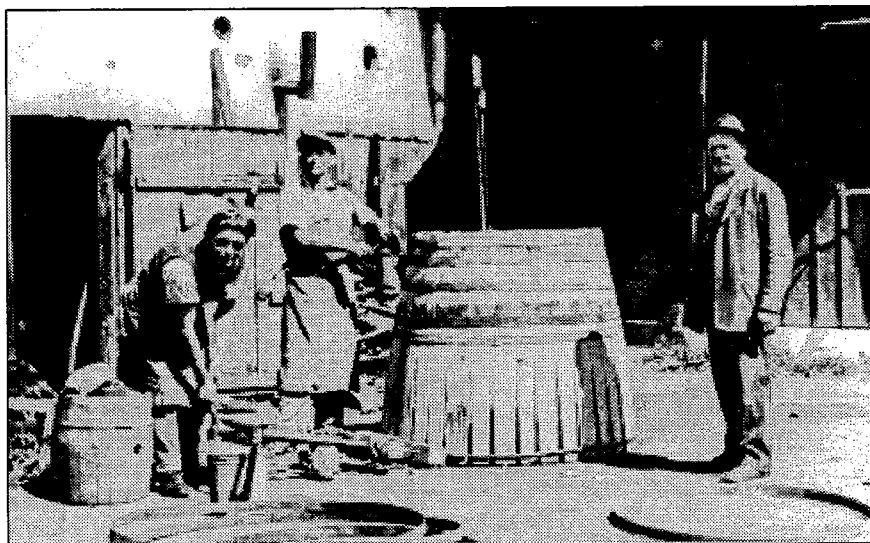
Slika 3: Ljekarna u Dalju 1930-ih.

Slika 4: Djevojačko katoličko društvo u Dalju oko 1920.

prostoriju gdje su se okupljali, uglavnom nedjeljom i u pravilu muškarci, igrali šah, biljar, kartali i sl. Posebno se praznovao Dan obrtnika, a drvodjelci su imali svog zaštitnika sv. Josipa. Pravoslavci su pak na "Sretenje" priređivali večeru uz prisutnost žena, na koju su pozivani i obrtnici Hrvati. To se nazivalo "majstorskom večerom", a mogli su sudjelovati samo obrtnici i njihovi pozvani ugledni gosti.

Iako je Dalj pod utjecajem gospodarski razvijenije i društveno značajnije skupine svojih njemačkih stanovnika, kao i određenog broja Židova, koji su se također pretežito bavili trgovinom, preradbom vina i poljoprivrednih proizvoda (uz velike vinarske podrumne u Erdutu i Dalju, postojala je i tvornica špirita, također ciglana sagrađena uz željezničku prugu) do sredine 20. stoljeća razvio kompleksnije, sofisticiranije odnose po uzoru na gradske sredine, ipak je sve do današnjih dana nosio bitne oznake slavonskog sela, i u svom izgledu, i u običajima i u načinu života.

Slika 5: Bačvari u Dalju, sredina 20.st.

U ušorenim ulicama kuće prizemnice sagrađene su pretežito od opeke ili "čerpića" (opeke sušene na suncu), a poneke jako stare bile su od blata spojenog slamom ("naboja") - to su tzv. *trskare*, kuće pokrivene trskom ili slamom (do 50-te godine bilo je oko 30% takvih kuća, zadnja je međutim porušena 1992. g. kad su Srbi bombardirali katoličku crkvu). Ulice su poslije Drugoga svjetskoga rata nazvane različitim nazivima tada važnih osoba, no dotad je središnja ulica bila Obrtnička, koja je okomito dolazila na Dunav i odvajala tzv. "Racki kraj" (srpski) do pravoslavne crkve i "Patrijaršije" i "Šokački kraj" (hrvatski) s katoličkom crkvom sv. Josipa .

Kuća je obično jednu prostoriju (*sobu*) imala okrenutu prema ulici (ta se obično koristila samo za goste kad je u kući bila "slava"), te *kuhinju* i *sobu* (ili dvije) prema *avliji* (dvorištu), dok je u produžetku bila velika *bašta* (vrt). Sve skupa su okruživale drvene *tarabe* (ograda). Otraga u dvorištu obično se nalazio *bunar* (to je gotovo svaka kuća imala, ali voda nije bila dobra; do 50-tih se najčešće pila dunavska voda, koja bi se stavila u filter-bocu od šupljikave keramike, tzv. *tistulir*). U dvorištu seljaka nalazilo se i *guvno*, *obori* za blago, *kamare* (složeni snopovi žita i slame), te *krušna peč*, dok su obrtnici imali radionice (*verkštar*). Hrvati i Nijemci su se u Dalju više bavili obrtima (zanatlije, mlinari, ribari i sl.) dok su se Srbi bavili stočarstvom (kod njih je bilo uobičajeno u *avliji* imati još jednu manju kućicu u kojoj se kuhalo na ognjištu).

Običaji kroz godinu bili su različiti kod katolika i kod pravoslavnih. Kulturni i vjerski život bio je odvojen do iza Drugoga svjetskoga rata (dvije crkve, dva kulturna i dva nogometna društva), ali su se ipak miješali, dolazili jedni drugima, posebno u vrijeme *slava* kod pravoslavnih ili *kirbaja* kod katolika (npr. na Josipovo, blagdan sv. Josipa 19.3., a posebno na Antunovo, 13.6., dolazili bi pravoslavni u katoličku crkvu jer su tog sveca i oni častili, te bi donosili bijele ljljane). U Aljmašu je bio veliki *kirbaj* (proštenje) za Veliku Gospu, 15.8., i iz Dalja je ujutro pješke išla velika procesija. Katolici su slavili *imendane*, pravoslavci *krsne slave* (Đurđevo, Mitrovdan, Sv. Sava, Sv. Jovan). Pravoslavna crkva sv. Dimitrija slavila je Mitrovdan 8. studenoga. Svaka pravoslavna kuća ima svoga sveca i čuva njegovu ikonu. Na Đurđevo (6.5.) posebno su označavali *uranak* - rano ujutro posebno okićenim kolima odlazili su u Planinu, gdje je bila kapelica. Na mjestu Vodice u Dalj-planini u kolovozu se slavilo *preobraženje*. Navečer bi dolazili, proveli noć, ujutro je bila služba, potom se jelo i popodne vraćalo kući.

Kod katolika su momci uoči 1. svibnja poznatim ljudima (primjerice općinskom načelniku ili poznatom obrtniku) noću nosili *majpan* (vrbovo razlistalo drvo) i postavili ga pred kuću okićeno trakama u boji, trobojnicama i sl., te bi stavili i poneku bocu.

Katolici su ponekad u sušna proljeća ili ljeti organizirali *dojdole* - muški, obično dečki, išli su po kućama obučeni u zeleno granje i molili za kišu, ukućani su ih malo zalijevali vodom i darivali (novcem, jelom) i dali im piće. Imali su i neke posebne pjesme, no kazivači se zadnjih ophoda sjećaju negdje 40-tih godina, za vrijeme rata.

Za Sv. Vinka u proljeće su svi koji su imali vinograd, i katolici i pravoslavni, išli u vinograd u Planinu i tamo se jelo i pilo. Berba se ujesen organizirala kao *moba*, ljudi su išli pomagati jedni drugima.

Ujesen su zaredale *svinjokolje* - pravoslavni su svinjama više palili dlaku, dok su katolici *šurili* vrućom vodom. Večera je bila obvezatna i kod jednih i kod drugih, dolazila je rodbina i kumovi, a susjedima i prijateljima su se drugi dan nosili *čvarci* i *krvavice*. Za večeru se jela *supa*, *kobasice* i *sarma* (koja se kuha u *vršsupi* gdje su se kuhale kobasice). Iza toga su obavezne *krofne*.

Na Božić popodne pravoslavci bi organizirali *tjeranje božića*: na konjima bi jahali kroz glavnu ulicu, a svi koji imaju konja tjerali bi ih naokolo, kao na trkama.

Katolicima ujutro na *Badnjak* dolaze u kuću *položnici*, to uvijek mora biti muški, kome daju pšenice i kukuruza u ruku, on baca i govori: "Koliko zrna, toliko pilića, toliko prasića, itd."

Navečer su na *Badnjak* također dečki išli po kućama i nosili *betlem* (jaslice) u kojima bi palili svjetlo i pokazivali ukućanima, a ovi bi ih darivali. Drugi su pak išli pjevati po kućama. Na *Badnjak* navečer unosi se u kuću slama, po kojoj su se na podu valjala djeca.

Na *polnočku* su išli katolici, na *jutrenje* pravoslavci.

Zimi je posvuda u Dalju bilo *čijanje perja* i *sijela* (dolaze prijatelji i susjedi).

Maškare su priređivali više Srbi. Pravili bi *kolone* (mimohod) uz svoju crkvu i navečer bi bio ples u Domu. Katolici tu nisu sudjelovali. Oni su pak, obično zadnje nedjelje prije kraja *pusta*, priređivali *maskenbal* (ples pod maskama), što bi ga organizirali obrtnici u svome klubu, odnosno u gostionici Menrath, a dolazilo se isključivo s pozivnicom. Poslije *čiste srijede* nastupa *korizma* i katolici nisu do Uskrsa priređivali nikakve zabave.

Ujesen i zimi priređuju se *svatovi*.

Katolici najprije naprave *zaruke*, svečano uz kumove i prijatelje kod *mlade*. Kad dogovore *svatove*, *djeveri* su išli usmeno pozivati (kasnije pismeno). U *svatovima* su se najprije u kući *mladoženje* okupljali *svatovi*, pa su *djeveri* i *kranclje* (djeveruše, obučene u dugačke haljine) najprije išli po *kuma*, zatim svi *svatovi* s *mladoženjom* koga vodi *prva kranclja* (rođaka ili sestra od *mlade* ili *mladoženje*) idu do kuće *mlade*. *Prvi djever* vodi *mladu* do crkve, a onda *mlada* i *mladoženja* idu njegovoj kući proslaviti sa *svatovima* (kasnije do 50-tih se to pravilo u gostionici, zatim u dvorani Vatrogasnog doma i napokon u hotelu). *Svatovi* nikad nisu išli istim ulicama u crkvu i iz crkve, a svaka druga kuća usput bi ih nudila vinom. Nekada su svadbe uglavnom bile nedjeljom popodne i slavilo se tu noć.

Kod pravoslavaca, međutim, trajali su *svatovi* dva do tri dana. Kod njih nema *zaruka*. *Mladoženja* ukrade *mladu* i dovede je kući, a ujutro poziva *rakiju* te dolaze prijatelji i *komšije* (susjedi). Tada dogovore *svatove* za otprilike mjesec dana, kada *djeveri* i *djeveruše* s drvenom *čuturom* vina idu uz glazbu harmonikaša pozivati. *Djeveri* imaju preko ramena prebačene *peškire*. *Mladoženjinoj* kući dolaze oni koje je on pozvao, *mladini* se pak okupljaju kod njezinih, oni su uvrijeđeni *podoni* i ni u crkvu nisu išli. Drugi dan je *pomirenje*, tada tek *svatovi* od *mlade* dolaze u *mladoženjinu* kuću i veselje je do zore. Ujutro, pred svanuće *svatovi* prate *kuma* kući, a onda popodne opet dolaze po njega, jer *svatovi* traju tri dana.

I jedni i drugi *svatovi* kite se ružmarinom kod dolaska i to se plaća. Kod katolika u ponoć *mlada* skida *vijenac* i daje ga *mladoženji*, koji s njime sjeda; svi naprave krug i tada plaćaju za ples s *mladom*; na kraju *mladoženja* bježi s novcem dok ga *svatovi* prskaju sodom.

Kod pravoslavaca imaju *prikazivanje darova*, koje traje nekoliko sati, uz razne šale o svakom tko je donio dar. To vodi *prikumak*.

Mađarski su svatovi s *pleh-muzikom*, zaprežnim kolima i u svojim narodnim nošnjama dolazili pred crkvu, tamo su plesali i svirali uglavnom mađarski *čardaš* i poslije crkve se opet vraćali na Planinu.

U običajima prilikom rođenja djece kod katolika i kod pravoslavaca nije bilo mnogo razlike. Žene su uglavnom rađale kod kuće. U početku su pomoć pružale starije iskusnije žene, a nakon Prvoga svjetskoga rata u Dalju je bila primalja (babica), kasnije i dvije. Nakon tri, četiri dana od poroda, rodbina, kumovi ili prijatelji donosili su roditelji u kuću *ponude*, obično ručak, kolače i slično, prema dogovoru svaki dan drugi. Ako su u pohode dolazili muškarci, darivali bi novorođenče novcem što su ga stavljali pod jastuk.

Prilikom *sahrane* kod katolika je običaj da pokojnik bude kod kuće do pokopa (iako je 60-tih izgrađena mrtvačnica nisu još dugo pokojnika nosili tamo); u večer dolazi rodbina i susjedi, spremi se *gužvara* i *makovnjača*, te ponudi pićem dok *čuvaju* (sjedi se do jedan, dva sata u noći). Kad je sahrana, u dvorište iznose zatvoren lijes, svećenik obavi molitvu i ide se na groblje, a poslije ukopa se samo nakratko dolazilo na piće.

Kod pravoslavnih se također uvečer dolazilo i sjedilo uz odar; lijes je prilikom sahrane u dvorištu nezatvoren dok traje obred, križa se i zalijeva vinom pokojnika, potom se lijes zatvara i ide na groblje. Usput za svaku kuću koja plati pop opjeva molitvu te povorka stane, zatim nastavi do druge i to znade dugo potrajati (pogotovo ako je umro netko značajniji). Poslije sahrane je *dača* na koju dolaze svi susjedi, rođaci, tko god hoće iz sela, jede se i pije, počesto i zapjeva. Mjesec dana poslije sahrane pravoslavni priređuju *parastos* (kod katolika je samo misa zadušnica), pri čemu se u crkvu nosi *koljivo* (kuhano žito) i svi jedu. Rodbina ima poslije objed u kući pokojnog.

Ovdje su nabrojani neki najznačajniji običaji i svetkovine koji su bili sastavni dio života. Neki od tih običaja već su se ranije izgubili, zamrli ili su izmijenjeni. Neki se još održavaju, pa čak i u ratu, poslije rata i u progonstvu. Što više tih različitih znakova tradicije ostane u uporabi, to će se više osjećati duh zajedništva i vlastite vrijednosti.

ZAKLJUČAK

Kulturno-povijesnim sagledavanjem običaja koji su određivali način života u Dalju i okolnim selima, a prema iskazima samih žitelja, u prilogu je u općim crtama prikazan raspon tradicijskih sadržaja s bitnim obilježjima mjesta i ljudi. Ne upuštajući se ovom prigodom u razradu pojedinog sadržaja, zaključno možemo ustvrditi:

1. U Dalju su u proteklom stoljeću postojale i paralelno se razvijale dvije osnovne društveno-kulturne skupine, koje su se razlikovale po etničkoj i vjerskoj pripadnosti (Hrvati - katolici; Srbi - pravoslavni).

2. Razlike u načinu života među tim skupinama nisu bile velike, ali su postojale, uglavnom na kulturnom (običaji) i religijskom planu (obredi).

3. Razlozi različitosti u kulturnom smislu imaju podlogu na gospodarskoj razini (Hrvati - zemljoradnici i obrtnici; Srbi - stočari).

4. Razlike su se počele gubiti u uvjetima suvremenog razvoja, uslijed migracija, a naročito političkim i nasilnim djelovanjem (posebno iza Drugoga svjetskoga rata, kad se počela intenzivno mijenjati demografska struktura).

5. Pitanje suživota na tim prostorima danas izravno uključuje pitanje razumijevanja i poštivanja tradicijskih različitosti u uvjetima povijesnoga razvoja.

Što se pak tiče aktualnog pitanja obnove graditeljske baštine i sveukupnog života na prostoru istočne Slavonije, valja naglasiti sljedeće: nije svejedno kako će se obnavljati sela i gradovi, nije bitno samo to da se izgradi novo (a često je to novo i nekvalitetno i bez duha). Bitno je da se pritom razumiju i koriste tradicijski odnosi, znakovi i obilježja koja su stoljećima stvarana na ovoj zemlji, a koja će kao svoju baštinu prepoznavati današnji i budući naraštaji i crpiti iz nje nadahnuće, radost i ponos.

Smatram da etnolozi, između ostalih stručnjaka (graditelja, ali i psihologa) moraju imati značajnu ulogu u procesu obnove i u budućim razvojnim planovima, potičući svijest i volju lokalnih ljudi za vrijednostima tradicijske baštine (uključujući sve etničke skupine s ovog područja) te usmjeravajući primjenu tih vrijednosti u novim prilikama kako bi i kuće i život u istočnoj Slavoniji, Baranji ili Srijemu, bili opet ispunjeni autohtonim i prepoznatljivim znakovima vlastite sredine i načina života.

Uz gospodarsku obnovu, za hrvatske povratnike to znači pitanje opstanka na ovim prostorima.

LITERATURA:

DUIĆ, Ante: Zapisi o životu i običajima Slavonaca (II izdanje), Pula, 1996.

ŠABIĆ, Vlasta: Iz etnografske baštine Šokaca Srijema i Bačke, katalog izložbe, Muzej Slavonije, Osijek, 1996.

THE CONTRIBUTION TO THE TRADITIONAL HERITAGE OF DALJ IN THE EASTERN SLAVONIA

Summary

In the time when exiled people are returning to their native places in the Eastern Slavonia after the Patriotic war (1990s) the issues of coexistence and reconstruction, not only of demolished and deserted houses but also of an entire way of life, are drawn into ethnologic considerations.

Dalj is one of the places that experienced serious hardships and changes during this war in the aspects of demography and the way of life. However, the structure of traditional values was changed mostly already after the Second World War which caused shifts and changes in demographic, economic and social relationships.

The author is asking how to surpass the overall degradation of life in Dalj today. The experiences reveal that traditional values restore people's confidence and identity, and that they are the core contents around which a road to future is possible to build. Ethnological studies are also a part of the task of reconstruction.

This ethnological contribution to the history of Dalj emerges from the contacts between the author and the people from Dalj while they were in exile.

Translated by Valentina Gulin-Zrnić